

Iwona Grabczak (Muzeum Historii Kielc)

Wokół „Pamiętnika Kieleckiego” z 1901 roku

Uroczystości organizowane w związku z 100. rocznicą urodzin Adama Mickiewicza odbywały się we wszystkich trzech zaborach oraz poza nimi. Szczegółowe informacje znalazły się w *Kronice Mickiewiczowskiej 1898*, która stanowi drugą część wydawnictwa *Rok Mickiewiczowski: księga pamiątkowa wydana staraniem Kółka Mickiewiczowskiego we Lwowie*¹. Powstały dwie części tej książki. Pierwsza zawierała rozprawy i materiały odnoszące się do samego Mickiewicza i jego epoki, w drugiej przedstawiono przygotowania do obchodów jubileuszu. W skład komitetu organizacyjnego wydawnictwa weszli profesorowie: Roman Piłat, Juliusz Makarewicz, Kazimierz Twardowski, Adam Bieńkowski². We wstępie zaznaczono, że znaczna część kroniki poświęcona będzie obchodom jubileuszowym, „że w każdym piśmie, w małym i większym miasteczku i wsi urządzano uroczystości z okazji urodzin Adama Mickiewicza”³. Inicjatorem kolejnego wydawnictwa było Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Zaplanowano szereg działań, na pierwszym planie postawiono zadania wydawnicze. Ukazał się Pamiętnik Towarzystwa, zawierający m.in. rozprawy, materiały, wspomnienia o poecie, listy⁴. Pamiętnik starano się kolportować nie tylko na terenie Galicji, Wielkim Księstwie Poznańskim oraz w Niemczech i we Francji. Najwięcej kłopotów z dostępem było w Królestwie Polskim. W tym zaborze dzieła Mickiewicza i wszelkie publikacje nie miały zgody cenzury⁵.

1 *Księga Pamiątkowa. Wydanie staraniem Kółka Mickiewiczowskiego we Lwowie*, Lwów 1899 r.

2 Tamże, s. 3.

3 Jerzy Jarowiecki, *Czy Lwów był „pustynią kulturalną”?* *Czasopisma społeczno-kulturalne i literackie w latach autonomii galicyjskiej*, w: *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI-XX wiek). Paralele i różnice*, red. J. Gwóźdź, E. Różycki. Katowice 2004, s. 124.

4 Tamże, s. 134.

5 Stanisław Fita, *Rola TLiAM w rozwoju badań nad Mickiewiczem i upowszechnianiu dzieł poety*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1988, s. 33, 75-84.

Duży wpływ na obchody jubileuszu miały dwa spektakularne wydarzenia: odsłonięcie pomników w Krakowie i Warszawie w 1898 r. oraz sprowadzenie trumny ze szczątkami Mickiewicza na Wawel w 1890 r.⁶

Dążono to tego, aby w „każdym większym ognisku kraju zostały wydane księgi zbiorowe, złożone z prac i artykułów osób osiadłych w danej prowincji lub z niej pochodzących. Pomysł wydania kilkunastu książek będzie nie tylko uczczeniem pamięci Adama Mickiewicza, ale wpłynie na czytelnictwo krajowe. Liczono, że w każdej guberni Królestwa Polskiego zostanie złożona i wydrukowana książka imienia Mickiewicza. Poświęcona będzie historii i etnografii danej guberni.

W roku mickiewiczowskim organizowano także publiczne odczyty z zakresu historii polskiej, nauk przyrodniczych. Miejscem tych działań był m.in. Poznań. Podejmowano także inicjatywy społeczne w zakresie szerzenia oświaty ludowej. Idee te były bliskie Bolesławowi Prusowi. Zwracał uwagę, że bardziej rozsławia wieszca nie pomniki, a „upowszechnianie jego pism za pomocą tanich wydawnictw”⁷.

Warto zwrócić uwagę na sytuację panującą w tym obszarze w Kielcach u schyłku XIX w. Działania prowadzone przez szczupłe środowisko kieleckiej inteligencji były ograniczane przez władze. Na panującą atmosferę wpływały kolejne niekorzystne wydarzenia. W 1893 r., po dziesięciodniowym „oblężeniu” przez żandarmerię, władze carskie zamknęły na cztery lata seminarium duchowne w Kielcach, część wykładowców została osadzona w cytadeli warszawskiej. Biskup Tomasz Kuliński został ukarany grzywną za brak dozoru, w wyniku, którego wykładowcom i alumnom można było zarzucać nielojalną względem państwa działalność, bądź przynajmniej usposobienie patriotyczne. Miejscowa „Gazeta Kielecka”, jedyny ślad aspiracji lokalnych do przemawiania słowem pisanym, ukazywała się bez przeszkód tylko dlatego, że przedrukowywała wiadomości z innych czasopism, dopuszczonych przez cenzurę⁸.

Generalnie oceniając stosunek władz gubernialnych – czy to gubernatora, wicegubernatora czy urzędników, którym bezpośrednio powierzono wykonywanie obowiązków cenzorskich – można zauważyć, że rusefikacja była przez władze traktowana w sposób czysto instrumentalny. Najmniejsze nawet akcenty patriotyczne pojawiające się na łamach prasy wykorzystywali jako dogodny pretekst do ograniczania wolności

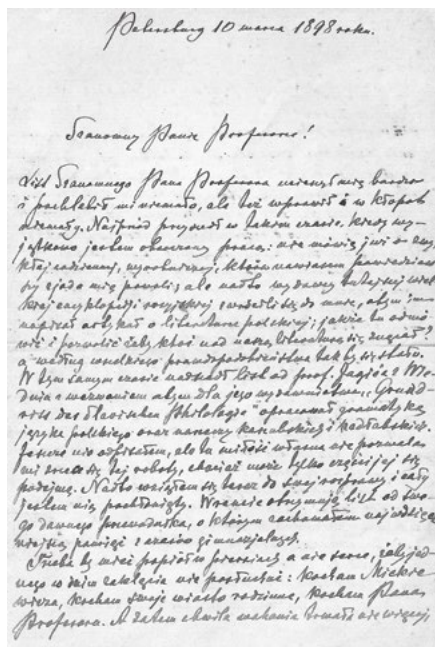
6 Zbigniew Przybyła, *Obchody 100 rocznicy urodzin Adama Mickiewicza na ziemiach polskich, w: Ku uczczeniu Mickiewicza*, Kielce 1999, s. 105. Warto zwrócić uwagę na zwyczaj obchodzenia okrągłych jubileuszy Polaków, zasłużonych na polu sztuki lub nauki. Przypada to szczególnie na okres po powstaniu styczniowym są pod zaborami. Wydarzenia takie dawały możliwość publicznego wyrażania swoich uczuć. Zjawisko jubileatyzmu w Polsce wywodziło się z pozytywistycznego kultu ludzi zasłużonych na różnych polach działalności. Rocznicą urodzin Mickiewicza przyczyniła się do powstania wielu tego rodzaju projektów. Popularna była idea wznoszenia pomników poety, zgodnie z hasłem wyrażonym przez Chmielowskiego w 1872 r.: „Geniuszom stawiać należy pomnik - zgadzamy się z na to”. R. Matuszewski, *Z tygodnia na tydzień. Psychologia pomników*, „Tygodnik Ilustrowany” 1898, nr 52, s. 1021.

7 B. Prus, *Kroniki*, t. 11, oprac. Z. Szwejkowski, Warszawa 1961, s. 13.

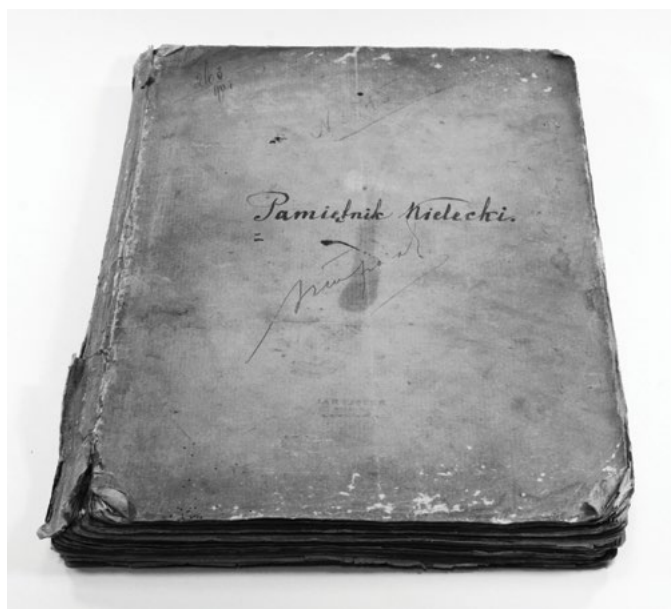
8 J. Pazdur, *Dzieje Kielc 1864-1936*, Wrocław 1971, s. 76.

Il. 1. Bronisław Bieńkowski, fotografia ze zbiorów rodziny Bieńkowskich

Il. 2. Rękopis listu Jana Łosia do Bronisława Bieńkowskiego, Petersburg 10 marca 1898 r.; ze zbiorów rodziny Bieńkowskich

Il. 3a. Rękopis *Pamiętnika Kieleckiego*; wł. Muzeum Historii Kielc

Il. 3b, 3c. Rękopis *Pamiętnika Kieleckiego*; wł. Muzeum Historii Kielc

prasy. Wobec władz zwierzchnich był to zawsze wygodny argument uzasadniający zamknięcie niewygodnego pisma. W ten właśnie sposób zamknięto także okresowo „Gazetę Kielecką”, mimo jej lojalistycznego profilu⁹.

Polityka caratu wobec kultury polskiej polegała na stosowaniu różnych strategii, które miały ją ograniczać. Zadaniem ich miała być destrukcja społeczeństwa. W publikacji Janusza Kosteckiego i Wojciecha Tomaszewskiego czytamy: „Dopuszczalny przez władze repertuar inicjatyw kulturalnych miał być ubogi,

⁹ Henryk Bałabuch, *Cenzura a rusyfikacja. Tożsamość czy podobieństwo celów i metod? Uwagi na przykładzie polskiej prasy prowincjonalnej końca XIX wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1997/1998, Sectio F: Historia, s. 185.

rozproszony i podporządkowany wartościom narzuconym z wewnątrz, uczestnictwo w kulturze zaś reglamentowane ilościowo i ideologicznie, różnicowane i przypisane do miejsca danego osobnika (grupy) w strukturze społecznej”¹⁰.

Pierwszym trwałym wydawnictwem prasowym w Kielcach w języku polskim była „Gazeta Kielecka”. Założycielem był kielecki księgarz pochodzenia żydowskiego Michał Goldhaar, redaktorem Leon Gautier – dawny naczelnik powiatu kieleckiego. Po jego śmierci, wydawnictwo i redakcja trafiła w ręce do prawnika Arkadiusza Płoskiego.

„Gazeta Kielecka”, wykorzystując rozluźnione rygory cenzury, ok. 1900 r. szacęła zamieszczać m.in. „notatki literackie”, omawiające nowości na rynku czytelniczym, a także publikować sporo ciekawych i nowych szczegółów z przeszłości miasta. Dodatkową okolicznością mobilizującą aktywnych kulturalnie kielczan w tym czasie były uroczystości jubileuszowe Henryka Sienkiewicza połączone z oddaniem mu w 1900 r. Oblęgorka, jako daru narodowego¹¹. Po rewolucji 1905 r. poeta Leon Rygier założył i wydawał w Kielcach w latach 1906-1907 „Echa Kieleckie”. Finansowali je: drukarz S. Święcki, dentysta Papieski i inż. Kossuth, działacze Postępowej Demokracji, a jedną z zaangażowanych współpracowniczek tego pisma była żona Rygiera Zofia Nałkowska.

„Gazetę” drukowano w zakładzie Edwarda Kołakowskiego. Także tu drukowano trzy pierwsze edycje roczników „Pamiętnika Kieleckiego”. Czwarta ukazała się w 1898 r., piąta w 1901 r.¹². Redaktor „Gazety Kieleckiej” nie cieszył się uznaniem władz. Z inspiracji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych odebrano mu koncesję. Wydawnictwo przejmowali kolejno Stanisław, Stefan i Wanda Sienniccy. Pojawiały się w gazecie przedruki z gazet rosyjskich, powieści w odcinkach, anonse o imprezach i ogłoszenia handlowe. Od 1900 r. nastąpiło niewielkie złagodzenie cenzury prasowej i umożliwiło to przetrwanie wydawnictwa¹³. Drukowano więcej informacji lokalnych i regionalnych. Zaczęto zwracać uwagę na stan zdrowotny kielczan. Rozpoczęła się powolna zmiana gazety. Powrócono w dziale informacji do wiadomości miejscowych i bieżących. Informowano, co działo się w Kielcach i guberni. Omawiano imprezy kulturalne sporadycznie, odnotowywano zaś działania stowarzyszeń i instytucji dobroczynnych. Wrócono do działów i rubryk, w których omawiano historię regionu. Była też możliwość upamiętnienia wielkich Polaków związanych z regionem: Henryka Sienkiewicza z okazji jego jubileuszu, Bolesława Prusa czy Stanisława Konarskiego. W gazecie umieszczono dalej przedruki, które w każdej gazecie prowincjonalnej musiały się znaleźć¹⁴.

10 J. Kostecki, W. Tomaszewski, *Książka i prasa na prowincji Królestwa Polskiego w XIX wieku*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2003 r., s.266.

11 J. Pazdur, *Dzieje Kielc...*, s. 30.

12 M. Banaszak, „Gazeta Kielecka” (1870-1945). Jej ideowo – polityczne i edytorskie przemiany, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1990, nr 2, s. 35-47.

13 *Almanach drukarstwa Kielecczyny*, red. J. Butwiłło, Z. Nosal, Kielce 1969, s. 9, 10.

14 M. Pawlina-Meducka, *Gazeta Kielecka (1870-1939)*, Kielce 2017, s.56.

W sytuacji, jaka panowała w Kielcach, drukarz Stanisław Świącki uzyskał zgodę władz na wydrukowanie zbioru prac dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza. Zgodnie z założeniami, poza artykułami odnoszącymi się do twórczości poety, w tomie znalazły się prace z zakresu fizjografii, historii, architektury i sztuki, w powiązaniu z określonymi zjawiskami lokalnymi. Unikatowy rękopis – przygotowany pod redakcją Bronisława Bieńkowskiego¹⁵ „Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza (1798–1898) – wydany drukiem w 1901 r., trafił do zbioru Muzeum Historii Kielc w 2008 r. Został odnaleziony przez kieleckiego kolekcjonera Mariana Wolaka na krakowskim rynku antykwarycznym. Rękopis składa się z 204 s. Zawiera dziesięć wyretuszowanych fotografii i dziesięć rysunków, stempli i adnotację carskiego cenzora oraz rosyjski znaczek skarbowy¹⁶.

Forma pamiętnika, na którą zdecydował się wydawca, wynikała z faktu, że na przełomie wieków i na początku XX w., prócz wspomnień obyczajowo-towarzystwskich, drukowano licznie także pamiętniki, których problematyka przesuwiała się w stronę polityki, i która wyraźnie z zelżenia cenzury. Proza pamiętnikarska to typ prozy dokumentarnej, która sytuuje się między nauką (historia i historiografia), publicystyką i literaturą. Funkcjonuje ona w obrębie piśmiennictwa użytkowego. Nazwa „pamiętnik”, zanim zaczęła oznaczać typ dokumentu osobistego, pojawiła się w piśmiennictwie polskim w znaczeniu „księgi, w której zapisane jest to, co warte zapamiętania. Dostrzec to można zwłaszcza w wydawnictwach zbiorowych: „Pamiętnik Warszawski, „Pamiętnik Lwowski”, „Pamiętnik Naukowy” czy „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, wychodzący od 1887 r.¹⁷ Wśród autorów „Pamiętnika Kieleckiego” widnieją nazwiska Tadeusza Jana Wagnera, Romana Plenkiewicza, Feliksa Rybarskiego, Wincentego Choroszewskiego, Stanisława Możdżeńkiego, Konrada Gąsiorowskiego, Józefa Wigury, Wincentego Giebartowskiego, Stanisława Ciszewskiego, Wojciecha Gersona, Jarosława Korwina, Jana Łosia¹⁸, Bronisława Bieńkowskiego, Julii

15 Bronisław Bieńkowski, polski filolog klasyczny, pedagog. Urodził się w Warszawie w środowisku drobnomieszczańskim. W 1867 r. ukończył IV gimnazjum w Warszawie. Filologię klasyczną studiował na wydziale historyczno-filologicznym Szkoły Głównej i na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim, gdzie 12 lutego 1875 r. otrzymał dyplom kandydata nauk historyczno-filologicznych na podstawie dysertacji *O Promoteje*. Był nauczycielem języka greckiego i łaciny w gimnazjach: od 1873 r. w Piotrkowie, od 1880 r. w II gimnazjum w Warszawie, od 1890 r. do śmierci w Kielcach. Publikował w „Opiekunie domowym” i „Tygodniku Piotrkowskim”. Był współpracownikiem Muzeum Lwowskiego. Pochowany na cmentarzu Starym w Kielcach. *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków 1936, s. 72.

16 M. Kolasa, *Dary i nabytki Muzeum Historii Kielc w latach 2006-2008*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2009, s. 443.

17 J. Sztachelska, *Pamiętnikarstwo. Z dziejów terminu i gatunku w XIX w.*, „Studia Podlaskie” 2013, s. 151.

18 Jan Nepomucen Łoś, językoznawca, sławista, prof. UJ członek AU; twórca gramatyki historycznej języka polskiego, edytor wielu zabytków języka polskiego. Zajmował się gramatyką historyczną i opisową oraz historią języka polskiego; autor podręczników uniwersyteckich (trzytomowa *Gramatyka polska*).

Kietlińskiej-Rudzkiej, Zygmunta Wasilewskiego, Zdzisława Bitnera, Józefa Długosza, Zofii Kowerskiej, Eleuterego Siemiradzkiego¹⁹, Stanisława Kontkiewicza. Twórcami grafik i rysunków byli Wojciech Gerson i Rajmund Niesiołowski²⁰.

Pamiętnik w swym założeniu miał być hołdem dla pisarza. W przedmowie wydawca zwraca uwagę na autorów związanych z terenami dzisiejszej guberni kieleckiej. Treści artykułów nawiązują do historii regionu, osoby Adama Mickiewicza i oddziaływania jego twórczości i działalności w latach 1798–1898. W części dotyczącej Kielc i okolic znalazło się 15 artykułów. Zawiera informacje dotyczące zabytków Kielc i okolicy, teksty o Stanisławie Staszicu, opracowania traktujące o dziejach szkół kieleckich. W drugiej części znajdują się artykuły odnoszące się bezpośrednio do Adama Mickiewicza i jego utworów. W części trzeciej znajdują się artykuły o treściach niezwiązanych bezpośrednio z dwoma poprzednimi tematami. *Pamiętnik* uzupełniają ryciny, szkice i tablice. W pamięci rodziny Bronisława Bieńkowskiego utrwalił się przekaz, że czas związany z pracami organizacyjnymi przy przygotowaniu wydawnictwa wiązał się z dużym nakładem pracy. To czas dużego wysiłku, związanego ze zbieraniem materiałów, poszukiwaniu autorów tekstów, prowadzeniem rozległej korespondencji. W odpowiedzi na publiczne apele, cieszącego się dużym autorytetem redaktora, napływały wartościowe materiały. W jednym ze skierowanych do niego listów, poznajemy główne założenia pracy nad pamiętnikiem.

„Dzięki za pomyślną odpowiedź! Pewny jestem, że w rękach Pańskich dobra myśl nie zagrzebie się w niepamięci... Co do cenzury, najtaniej i najdogodniej jak złożyć całość; rękopisy mogą być różnych formatów i charakterów pisma, ale razem zszyte i ogólny tytuł noszące. Jeżelibyście trudności mieli co do cenzury, to proszę nadesłać rękopis do Warszawy, Postaramy się go ocenzurować. Zachowam zupełną dyskrekcję co do osoby Pana”²¹.

W liście od Jana Łosia czytamy: „Wreszcie otrzymuje list od swego dawnego przewodnika, o którym zachowałem najwdzięczniejszą pamięć z czasów gimnazjalnych. [...] Trzeba by mieć popiół w piersiach a nie serce, żeby jednego w nim zakłęcia nie posłuchać: kocham Mickiewicza, kocham swoje miasto rodzinne, kocham Pana Profesora. A zatem chwila wahania trwała nie więcej, jak mgnienie oka...”²².

Autorzy kolejnego listu: Ignacy Baliński, Zygmunt Gloger i Jan Karłowicz²³, zwracają się do Bronisława Bieńkowskiego, jako inicjatora projektu w guberni kieleckiej, aby skupił wokół siebie osoby, które wzięłyby udział w tym przedsięwzięciu.

19 Rękopis listu od Jana Karłowicza do Bronisława Bieńkowskiego z 9 lutego 1898 r., Warszawa; listy pochodzą ze zbiorów rodziny Bieńkowskich.

20 M. Kolasa, *Dary i nabytki*, s. 440.

21 Rękopis listu od Jana Karłowicza do Bronisława Bieńkowskiego z 9 lutego 1898 r., Warszawa.

22 Rękopis listu od Jana Łosia do Bronisława Bieńkowskiego z 10 marca 1898 r., Petersburg.

23 Jan Aleksander Karłowicz, etnograf, językoznawca, muzykolog; inicjator i współtwórca *Słownika języka polskiego oraz słownika gwar polskich*. Zabiegał o założenie Muzeum Etnograficznego w Warszawie oraz stworzenie Towarzystwa Ludoznawczego. *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966, s. 55.

Rękopis *Pamiętnika Kieleckiego* w zasobach Muzeum Historii Kielc to cenny unikatowy eksponat dokumentujący sytuację w guberni na przełomie wieków. Wpisywał się w nurt pamiętnikarski popularny pod koniec XIX w., podejmując ważny temat, jakim były uroczystości związane z setną rocznicą urodzin Adama Mickiewicza. Ten wspólny temat jednoczył mieszkańców wszystkich zaborów. Redaktor wydania Bronisław Bieńkowski pozyskał do wydawnictwa osoby, związanych z terenem guberni kieleckiej.

Wydanie „Pamiętnika spotkało się z bardzo ciepłym przyjęciem i uznaniem, co znalazło swoje odbicie w korespondencji, nadsyłanej do Bieńkowskiego : „Dziękuję serdecznie za uprzejmy list Pański. Szczerze się cieszę, iż się Sz. Panu udało przezwyciężyć trudności i dopiąć swego. Wiem ja dobrze, ile tego rodzaju przedsięwzięcia wymagają trudu i zachodów i jak są kłopotliwe”²⁴.

„Co się tyczy sprawozdań o książce chętnie zrobię, co będę mógł. Myślę wszakże, że i bez zachodów specjalnych o książce referaty będą. Nie tak różowo przedstawia mi się sprawa rozprzedaży książki”²⁵.

„Z wielką przyjemnością dowiaduje się z listu Waszego o dojściu do skutku wydawnictwa, które za zaniechane już uważałem. Pańskiej energii i ofiarności je zawdzięczamy!”²⁶.

„Całą już dobę chciwie pochłaniam bogatą jego zawartość. Mówi on sam za siebie i niewątpliwie zajmie należne miejsce w zbiorach wszystkich mających umysłowe potrzeby i obowiązki, współobywateli naszych”²⁷.

„Z uczuciem głębokiej radości powitałem *Pamiętnik Kielecki*. Wydawnictwo to przez cel swój piękny zasługuje na gorące poparcie zwłaszcza, że nabiera ono tem większego społecznego znaczenia, iż złożyła się nań praca zbiorowa. Wszyscy, którzy zmuszeni są pędzić życie z dala od Kraju, czerpią otuchę w objawach szlachetnej pracy obywatelskiej.

Pisze Szanowny Pan, że »może w stronie oddalonej od kraju niejedno serce polskie bije żywo dla tego co swojskie, ukochane«. Tak jest – napotkać można w Rosyi ludzi o poczuciu swej odrębności narodowej. Ludzie tacy pragną pracować dla dobra społecznego i znajdują obszerne pole – budzą ducha narodowego w jednostkach, ulegających wpływom obcego otoczenia. Dla ludzi tych *Pamiętnik Kielecki* będzie rzeczą bardzo pożądaną i wśród nich znajdę poparcie dla wydawnictwa”²⁸.

Informację o wydaniu „Pamiętnika Kieleckiego” odnajdujemy m.in. w „Przeglądzie Tygodniowym” z 22 czerwca (5 lipca) 1902 r.: „Dawno nie mieliśmy w ręku książki, wydanej z takim pietyzmem dla myśli przewodniej, jak ten

24 Rękopis listu Stanisława Ciszewskiego do Bronisława Bieńkowskiego z 22 stycznia 1902 r., Warszawa.

25 Rękopis listu od Jana Karłowicza do Bronisława Bieńkowskiego z 2 maja 1902 r., Warszawa.

26 Rękopis listu od Adolfa Pełpowskiego do B. Bieńkowskiego z 29 maja 1902 r.

27 Rękopis listu od Władysława Mickiewicza z 30 maja 1902 r., Paryż.

28 Rękopis listu od Zygmunta Krzyżanowskiego z 11 sierpnia 1902 r., Romny.

Pamiętnik Kielecki czci wielkiego poety poświęcony. *Pamiętnik* jako wyraz hołdu ziemi kieleckiej, miał być gotowy w dzień setnej rocznicy urodzin wieszczu – spóźnił się, lecz nie stracił przez to nic na wartości, ani na zewnętrznym wyglądzie”.

*

Podziękowania dla Pani Krystyny Bieńkowskiej za udostępnienie materiałów i opowieść o niezwyklej rodzinie.
Autorka

Iwona Grabczak (Museum of the History of Kielce) „Pamiętnik Kielecki” [Kielce Diary] from 1901

The article deals with a topic related to the circumstances of the foundation of the Pamiętnik Kielecki. Zbiór prac ku uczczeniu Adama Mickiewicza 1798 – 1898 [Kielce Diary]. Collection of works in honor of Adam Mickiewicz 1798-1898]. The situation that prevailed in Kielce at that time was presented. Special merits of the editor of the edition, Bronisław Bieńkowski, who undertook its development, were emphasized. The contents of the book are discussed further in the article. The last section of the article is devoted to the reactions to the publication. A rich collection of private letters addressed to Bronisław Bieńkowski and information contained in numerous magazines underline the importance of this work.

Keywords: Kielce, local publications, Adam Mickiewicz